

Kyberšikana na základní škole

Jiří Králík

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jiří KRÁLÍK**
Osobní číslo: **H08137**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Kyberšikana na základní škole**

Zásady pro vypracování:

Analýza literárních pramenů a zpracování teoretických východisek z oblasti kyberšikany
Příprava výzkumu, výběr a charakteristika výzkumného souboru
Provedení výzkumu – smíšený výzkum
Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu
Přijetí odpovídajících závěrů
Doporučení pro praxi

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ELLIOTTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X

KOPECKÝ, K. Moderní trendy v elektronické komunikaci. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-80-85783-78-0

ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9

VÁGNEROVÁ, K. a kol. Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

25. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 29. 4. 2011

.....
Kus

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Ve své bakalářské práci se zabývám problematikou kyberšikany. V úvodní, teoretické části seznamuji čtenáře se základními pojmy z oblasti kyberšikany. Dále uvádím, jaké jsou její projevy a příznaky, jak se řeší výskyt kyberšikany a jak je realizována prevence.

V praktické části se pokouším zjistit, zda se žáci 6. - 9. tříd základní škol již setkali s kyberšikanou a zda byli poučeni o možných negativních jevech, které souvisí s používáním informačních komunikačních technologií. Výzkum byl realizován dotazníkovým šetřením mezi žáky jedné základní školy v Kroměřížském okrese.

Klíčová slova: kyberšikana, šikana, projevy kyberšikany, příznaky kyberšikany, řešení kyberšikany, prevence

ABSTRACT

In my bachelor theses I am dealing with question of cyberbullying. In theoretical part I am making the readers acquainted with basic conception of cyberbullying. I am presenting which are the symptoms of cyberbullying, what is the solution of cyberbullying and how the prevention of cyberbullying has been implemented.

In the empirical part I try to reveal if the pupils of 6. - 9. primary schools' classes already met with cyberbullying and whether They were informed about negative phenomenas which are relevant with using of informing communication technologies. The research was implemented using competing the questionnaires among the pupils at the Primary School in Kroměříž region.

Keywords: cyberbullying, bullying, symptoms of cyberbullying, solving of cyberbullying, prevention

Chci touto cestou poděkovat Mgr. Evě Machů, PhD. za trpělivost a čas, který mi věnovala při vedení mé práce. Současně chci také poděkovat mé rodině za toleranci a pochopení, které uplatňovala vůči mně v průběhu celého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 TEORETICKÉ UKOTVENÍ POJMU KYBERŠIKANY	13
1.1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ Z OBLASTI KYBERŠIKANY	13
1.1.1 Definice šikany.....	13
1.1.2 Definice kyberšikany.....	14
1.1.3 Agrese.....	14
1.2 HLAVNÍ ODLIŠNOSTI KYBERŠIKANY OD KLASICKÉ ŠIKANY	15
1.2.1.1 Anonymita.....	15
1.2.1.2 Osobnost útočníka a oběti.....	16
1.2.1.3 Místo a čas	17
1.2.1.4 Publikum.....	17
1.2.1.5 Absence fyzického násilí	18
1.3 TYPY AGRESORŮ V KYBERPROSTORU	18
1.3.1 „Pomstychtivý andílek“.....	18
1.3.2 Bažící po moci.....	18
1.3.3 „Sprostý holky“	19
1.3.4 Neúmyslný kyberagresor	19
1.4 PROJEVY KYBERŠIKANY	19
1.4.1 Provokování a napadání uživatelů v online komunikaci.....	20
1.4.2 Obtěžování	21
1.4.3 Ponižování a pomlouvání.....	21
1.4.4 Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně.....	21
1.4.5 Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť.....	21
1.4.6 Vyloučení z virtuální komunity.....	21
1.4.7 Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií.....	21
1.4.8 Ztrapňování pomocí falešných profilů	22
1.4.9 Kyberšikana s fyzickými projevy	22
1.5 PŘÍZNAKY KYBERŠIKANY	22
1.5.1 Příznaky oběti kyberšikany	23
1.5.2 Příznaky agresora kyberšikany.....	23
1.6 PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY	24
1.6.1 Prevence ve škole	24
1.6.2 Prevence v rodině	25
1.6.3 Preventivní programy	27
1.6.3.1 Internet Helpline - Linka bezpečí ONLINE.....	27
1.6.3.2 Projekt e-bepečí.....	28
1.6.3.3 SaferInternet.cz	28
1.6.4 Řešení kyberšikany.....	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
2 PROJEKT VÝZKUMU	32

2.1	CÍL VÝZKUMU	32
2.2	ZVOLENÁ VÝZKUMNÁ METODA	32
2.2.1	Předvýzkum.....	33
2.2.2	Specifikace výzkumného nástroje.....	33
2.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	34
2.4	REALIZACE VÝZKUMU	34
2.5	ZPŮSOB VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	35
3	ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	36
3.1	VYHODNOCENÍ DÍLČÍCH CÍLŮ	36
3.1.1	Dílčí cíl č. 1 - zjistit, odkud mají děti přístup na internet nejčastěji	36
3.1.2	Dílčí cíl č. 2 - vyčíslit, kolik času tráví děti na internetu	36
3.1.3	Dílčí cíl č. 3 - zjistit, zda se zajímají rodiče o to, co děti dělají na internetu.....	37
3.1.4	Dílčí cíl č. 4 - zjistit, kdo děti poučil, jak se bezpečně pohybovat na internetu.....	38
3.1.5	Dílčí cíl č. 5 - zjistit, k čemu nejvíce používají děti internet	38
3.1.6	Dílčí cíl č. 6 - odhalit, jaké procento dětí má mobilní telefon a jaký typ mobilního telefonu	39
3.1.7	Dílčí cíl č. 7 - zjistit, kdo děti poučil o bezpečném používání mobilního telefonu	40
3.1.8	Dílčí cíl č. 8 - zjistit, zda používají žáci mobilní telefon ve škole a za jakým účelem nejčastěji	41
3.1.9	Dílčí cíl č. 9 - zjistit, zda se mezi žáky vyskytuje kyberšikana	42
3.1.10	Dílčí cíl č. 10 - zjistit, s jakou formou kyberšikany se děti setkaly.....	45
3.1.11	Dílčí cíl č. 11 - zjistit, komu se děti s výskytem kyberšikany svěřily	47
3.2	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	48
3.3	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	50
	ZÁVĚR	51
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	53
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	55
	SEZNAM OBRÁZKŮ	56
	SEZNAM TABULEK.....	57
	SEZNAM PŘÍLOH.....	58

ÚVOD

Žijeme v době, jež je přesycena moderními informačními a komunikačními technologiemi. Podle výzkumu z roku 2005, který byl uskutečněn v rámci grantu MPSV „Vliv komputeri-zace na edukační procesy a na osobnost člověka v informační společnosti“, ve skupině mládeže ve věku 15-18 let vlastní mobilní telefon 93%, počítač využívá 99% a internet 95% lidí. Starší generace se s novými technologiemi setkávala postupně až v dospělosti a získávání počítačové gramotnosti bývá u některých dospělých předmětem různých rekvalifikačních kurzů. Naproti tomu pro mladší generaci se nové technologie stávají součástí jejich životního prostředí. Ovlivňují trávení volného času mládeže, využívání počítače se stalo druhou nejčastější činností hned za sledováním televize. Mládež ve věku 15-18 let věnuje činnostem spojeným s počítačem průměrně 13 hodin týdně, což představuje téměř 2 hodiny denně. Některým rodičům mohou tyto údaje připadat podhodnocené, protože mají jiné osobní zkušenosti. Technologický pokrok postupuje neustále kupředu, vyvíjejí se stále novější a novější modely, což ovlivňuje cenovou dostupnost jednotlivých modelů. Práce s multimédií je přístupnější stále širšímu okruhu uživatelů.

S výběrem tématu bakalářské práce mi nepřímo pomohl můj syn. Před vánoce jsme s manželkou podleli vábení jednoho nejmenovaného telefonního operátora a překvapili jsme našeho devítiletého syna koupí mobilního telefonu. Argumentem ke koupi byla také bezpečnost, abychom byli se synem ve spojení, když bude trávit volný čas s kamarády někde venku. Nedávno nám syn vyprávěl, že když byl s kamarády venku, hráli si na reportéry a syn na mobilní telefon natáčel kamarády, jak dělají rozhovory. Byla to pro ně velká zába-va a hodně se při tom nasmáli.

Na tomto příkladu jsem chtěl ukázat, jak snadno mohou děti a mládež využívat moderní informační technologie. Co však stačí, aby podobné video bylo zneužito ke kyberšikaně? V teoretické části své práce se snažím uceleně popsat problematiku kyberšikan. Popisují, jak se kyberšikana projevuje, jakými příznaky se vyznačuje u agresorů i obětí, jak je kyberšikana řešena a v neposlední řadě se věnuji také oblasti prevence. Problematika kyberšika-ny je v České republice poměrně novým fenoménem a v česky psané odborné literatuře jí nebylo dosud věnováno tolik prostoru jako klasické šikaně. Šikanování v kyberprostoru vychází z obecné šikany, proto se ve své práci opírám o názory odborníků, kteří se oblasti šikanování dlouhodobě věnují. Vycházím z prací největších českých odborníků v této ob-lasti P. Říčana a M. Koláře.

Cílem praktické části bylo zmapovat výskyt kyberšikany na jedné ze základních škol v okrese Kroměříž. Pomocí anonymních dotazníků jsem se snažil předně zjistit, zda se žáci s kyberšikanou setkali, a to ať už jako oběti či svědci kyberšikany. Dále jsem se snažil zjistit, o jakou formu kyberšikany se jednalo nejčastěji. Také jsem se zaměřil na využívání internetu a mobilních telefonů žáky této základní školy. Zajímalo mne, jak často a k jakému účelu tyto prostředky využívají.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÉ UKOTVENÍ POJMU KYBERŠIKANY

Jak jsem zmínil již v úvodu, problematika kyberšikany je v České republice poměrně novým pojmem. Pro někoho může být pojmem relativně neznámým. Abychom získali představu o problematice kyberšikany, je třeba se zaměřit na oblasti související se samotným původem kyberšikany, jejími projevy a specifickými charakteristikami.

1.1 Definice základních pojmů z oblasti kyberšikany

Již samotným rozborem slova „kyberšikana“ může člověk snadno dojít k závěru, že se bude zřejmě jednat o nějakou formu šikany, ke které dochází ve virtuálním prostoru. Jestliže budeme vycházet z tohoto strohého vyjádření, musíme nejprve vysvětlit již samotný pojem šikany.

V některých jazycích bychom těžko hledali vlastní slovo pro šikanu a tak se v mnoha zemích užívá pro šikanu anglického výrazu „bullying“ nebo se označuje v obecnější rovině jako hrubost či agresivita na školách (Kyriacou, 2005).

Pro kyberšikanu se tak v zahraničí obvykle užívá pojmu „cyberbullying“.

1.1.1 Definice šikany

Šikaně se věnuje celá řada autorů a existuje také celá řada definic šikany. „*Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů*“ (Říčan, 1995, s. 25).

M. Kolář (2001, s. 27) popisuje hlavní vnější rysy školního šikanování následující definicí. „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“ Dále chápe šikanování také jako těžkou psychickou deprivaci, která pozvolna narušuje osobnostní vývoj oběti.

M. Elliotová (1995, s. 27) tyto definice dále doplňuje: „*Šikanování je vlastně zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se stále znovu a znovu setkáváme i v podnikatelské vrstvě, ve vládách, nejrůznějších institucích a konec konců i ve válkách. Z malých rošťáků se pak stávají velcí tyraní a působí pak nevyslovitelné strádání ostatním.*“

Šikana je definována také jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s cílem způsobit oběti utrpení (Kyriacou, 2005).

1.1.2 Definice kyberšikany

Problematice kyberšikany nebylo dosud v České republice věnováno tolik prostoru jako klasické šikaně. Je to zapříčiněno zřejmě také tím, že se u kyberšikany předpokládá, že ve své podstatě vychází z „obecné“ šikany, pouze se však vyznačuje určitými specifickými prvky.

Tomu nasvědčuje i charakteristika kyberšikany uváděná v Metodickém pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (2008): „...Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.“

K. Vágnerová a kol. (2009) definují kyberšikanu jako druh šikany, který využívá elektronických prostředků, jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně.

V širším kontextu jsou termínem kyberšikana označovány nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, jejichž následkem dochází k ublížení či jinému poškození oběti. K tomu může dojít jak záměrně ze strany útočníka, tak v důsledku nedorozumění mezi obětí a útočníkem či nedomyšlením důsledků jednání ze strany útočníka (Krejčí, 2010).

1.1.3 Agrese

Z předchozích definic vyplývá, že šikana je zvláštním druhem agrese. Co se však skrývá pod pojmem agrese? Jedná se výhradně o fyzické násilí? Předně je třeba si uvědomit, že je to pojem poměrně široký. Proto zde vymezím agresi v kontextu šikanování.

Dle Nakonečného (2009) je agrese jedním z motivů sociálního chování, jehož záměrem je uškodit či zastrašit.

V případě šikanování se jedná o vnitrodruhovou agresi, pro kterou je charakteristická agrese mezi příslušníky stejného druhu (Říčan, 1995).

V souvislosti se šikanováním se ve školním prostředí objevuje (Ondráček, 2003, s. 83):

- verbální agrese, kterou představují urážky a nadávky, pomluvy, výhrůžky, provokování apod.
- fyzická agrese, která se projevuje bitím, kopáním, rvačkami apod.
- agrese proti věcem, vyznačující se poškozováním pomůcek, učebnic, osobních věcí, zařízení školy apod.
- agrese vůči sobě samému, kdy se hovoří o sebepoškozování a sebezraňování.

V prostředí internetu může být agrese podle Peterky (In Šmahel, 2003) reprezentována fenoménem „flame wars“. Autor tento fenomén popisuje jako „slovní přestřelku“ při komunikaci na internetu, do které se může zapojit v širším fóru i několik „flamerů“.

1.2 Hlavní odlišnosti kyberšikany od klasické šikany

V předchozích kapitolách jsem uvedl několik definic šikany a kyberšikany. Z těchto je patrné, že oba jevy mají společný cíl, kterým je ublížit nebo jiným způsobem poškodit oběť. Kyberšikana se však oproti klasické šikaně vyznačuje určitými specifickými vlastnostmi, jež souvisí s rozvojem elektronických prostředků. Právě tato specifika v procesu šikanování zdůrazňují nebezpečnost kyberšikany. V následujících kapitolách blíže popisuji jednotlivé odlišnosti, které v oblasti kyberšikany úzce souvisí s útočnickými, oběťmi, časem či prostorem, kde k šikanování dochází.

1.2.1.1 Anonymita

Jeden z nejdůležitějších faktorů představuje anonymita. V prostředí internetu se může každý stát někým jiným, vytvořit si novou identitu a pomocí ní se stát agresorem. Oběť tak má jen malou šanci přijít na to, kdo na ni útočí. Anonymita posiluje odvahu zkoušet drsnější metody a formy útoků a potažmo vůbec útoky podnikat.

Ve virtuálním světě se lidé mnohdy odhodlají učinit věci, na které by v reálném světě ani nepomysleli. Vybíral (In Šmahel, 2003) tuto ztrátu zábrán pojmenoval termínem „**disinhibice**“.

Důležitým faktorem je právě skutečnost, že útočník nevidí bezprostřední reakci oběti, což mu znesnadňuje empatii a možnost plně si uvědomit důsledky svých činů (Vágnerová a kol., 2009).

Podle Joinsona (In Šmahel, 2003) lze ve virtuálním světě vyzorovat absenci úzkosti ze sociálních situací a ztrátu obav z odhalení sebe sama.

Internet bývá považován za absolutně anonymní prostředí. Lidé si myslí, že pokud něco podniknou prostřednictvím internetu, tak je již nikdo neodhalí. Tato myšlenka je však zcela mylná. Každý uživatel při pohybu v kyberprostoru za sebou zanechává stopy. Počítačovní odborníci jsou schopni pomocí těchto stop zjistit přinejmenším to, odkud se uživatel připojil na internet a takto odhalit totožnost.

Může se jednat o počítačově zdatnější uživatele, kteří jsou schopni do jisté míry „zametat po sobě stopy“. Šmahel (2003) tuto situaci připodobňuje ke zlodějům v reálném životě – čím schopnější zloděj, tím hůře je možné jej najít. U většiny běžných uživatelů je však míra anonymity dosti nízká.

Šmahel (2003) rozdělil anonymitu na internetu na dva základní typy – anonymitu objektivní a subjektivní. **Objektivní anonymita** popisuje, jaká je opravdu reálná možnost identifikace uživatele internetu, jaká je jeho míra odhalitelnosti technickými prostředky. **Subjektivní anonymita** naproti tomu představuje, co si uživatel myslí o své anonymitě na internetu, jaký má názor na míru svého utajení.

1.2.1.2 Osobnost útočníka a oběti

S anonymitou souvisí další charakteristika kyberšikany a tou je osobnost útočníka a oběti. Jak už jsem uvedl výše, na internetu se může každý stát někým jiným.

Z hlediska kyberšikany se může kdokoliv stát agresorem či naopak obětí. Agresorem nemusí být fyzicky zdatnější jedinec, jak to většinou bývá u klasické šikany, ale je jím jedinec zdatný v informačních technologiích. V některých případech se tak agresorem může stát například oběť klasické šikany (Vágnerová a kol., 2009).

Agrese v tomto případě může představovat určitý obranný mechanismus „oběti“, kdy se prostřednictvím agrese snaží čelit frustraci a omezování ze strany původního útočníka. Agrese využívá buď přímo, nebo skrytě formou pomluv, intrik, sabotáže apod. (Costello a Zalkind, In Nakonečný 1998).

Svou roli při proměně oběti v agresora může hrát také sebepojetí v prostředí elektronické komunikace. Matheson a Zanna (In Šmahel, 2003, s. 16) si všimají, že „v *elektronické komunikaci je podstatně silnější vnímání sebe sama a slabší vnímání okolí než v reálném životě.*“ Sedí-li člověk sám u obrazovky počítače, je více zaměřen sám na sebe a své pocity a méně vnímá to, jak ho hodnotí a posuzuje jeho okolí.

1.2.1.3 Místo a čas

U tradiční šikany, jež je založena na fyzickém setkání útočníka a oběti, lze setkání částečně předvídat, a někdy je možné se mu vyhnout. S kyberšikanou se můžeme setkat kdykoliv a kdekoliv. Obětí útoku se můžeme stát vždy, když budeme připojeni k internetu nebo když budeme mít u sebe svůj mobilní telefon. V takovém případě se před kyberútokem nemáme kam schovat (Vágnerová a kol., 2009).

Agresor má v rukou trumfy, které by v případě klasické šikany neměl. U klasické šikany byl agresor omezen vždy určitým prostorem a časem, ve kterém měl možnost setkat se s obětí a šikanovat ji. U kyberšikany má agresor prostor téměř neomezený. Z časového hlediska může agresor svou oběť šikanovat prakticky kdykoliv a po různě dlouhou dobu. Útoky nemusí být pouze jednorázovou záležitostí.

Vágnerová a kol. (2009, s. 95) uvádí příklad, kdy oběť obdrží např. urážlivý e-mail nebo SMS, či jí někdo pošle odkaz na webové stránky, kde jsou zveřejněny urážky, které jí byly adresovány. Ty jsou oběti stále připomínány. „*Oběť pak žije s pocitem trvalého tlaku a nekončícího nebo stále se vracejícího ataku.*“

1.2.1.4 Publikum

Další významnou odlišností je širší publikum. Zejména v souvislosti s velmi oblíbenými sociálními sítěmi jako je Facebook, MySpace, YouTube může agresor získat zvláště obsáhlé publikum.

Divákem kyberšikany se může stát kdokoliv na světě. Jestliže agresor vyvěsí ponižující video, fotografie apod. na internet, ostatní uživatelé si tento materiál mohou prohlížet, kopírovat a šířit dál, dokud jej správce serveru nestáhne. Z diváků se tak mohou stát další agresoři (Vágnerová a kol., 2009).

1.2.1.5 Absence fyzického násilí

V případě kyberšikany, jako psychické formy šikany, chybí přímé znaky šikanování, kterých by si mohl kdokoliv všimnout a které často doprovází šikanu klasickou. Jedná se především o různé modřiny, zranění, zničené či ztracené věci. Absence těchto příznaků přispívá k tomu, že je těžké vyhledat oběť kyberšikany a narušit samotný proces viktimizace.

1.3 Typy agresorů v kyberprostoru

Podobně jako u klasické šikany, tak i v případě kyberšikany existuje několik typů agresorů, pro které jsou charakteristické různé styly šikanování. Kavalír ed. (2009, s. 19-21) uvádí čtyři základní typy kyberagresorů:

1. „Pomstychtivý andílek“
2. Bažící po moci
3. „Sprostý holky“
4. Neúmyslný kyberagresor

1.3.1 „Pomstychtivý andílek“

Pro tento typ je charakteristické, že se vůbec nepovažuje za agresora. Přijímá roli „ochránce“, který dle jeho mínění prokazuje službu ostatním a chrání je před „padouchem“. Myslí si, že koná dobro a „padouch“ trpí právem za své činy. Domnívá se, že se zaručeně pomstí nebo dá oběti lekci. Může se mstít za čin, který oběť spáchala proti němu nebo jeho přátelům.

U tohoto typu agresorů je třeba, aby si uvědomili, že nelze brát spravedlnost do svých rukou a oplácet stejnou mincí věci jen zhoršuje. Cílem je, aby se začali vnímat jako útočníci, nikoli jako vykonavatelé dobra, za které se považují.

1.3.2 Bažící po moci

U tohoto typu bývají pachatelé často oběťmi klasické šikany. Jejich snahou je dokázat, že také oni mají svou sílu a moc, kterou by však v reálném světě nedokázali uplatnit. Moc je reprezentována šíří publika. Často se chlubí svými činy a chtějí vyvolat reakci. Pozici těch-

to útočníků posiluje anonymita tím, že svou oběť nikdy nepotkají tváří v tvář. Útočníci si zřídka kdy uvědomují závažnost svých činů, často využívají kyberšikanu v zastoupení, bývají technicky zdatní.

1.3.3 „Sprostý holky“

Pro tento typ je příznačné, že ve svých útocích hledají východisko z nudy, snaží se zabavit. Typickými agresory jsou děvčata. Nejčastěji šikanují jiná děvčata, cílem útoků se však někdy mohou stát i chlapci. Útoky jsou obvykle realizovány ve skupině, nebo jsou v této skupině alespoň plánovány. Útočníci chtějí, aby ostatní věděli, kdo jsou zač. K útokům je vede touha po obdivu ve skupině nebo partě. S šikanováním končí, jakmile ve své činnosti již nenachází takovou zábavu, jakou hledali.

1.3.4 Neúmyslný kyberagresor

Tyto agresory vůbec nenapadne, že by někoho šikanovali v kyberprostoru. Útoky tak vyplývají spíše z neopatrného jednání, kterého se v kyberprostoru dopouští. Nepřemýšlejí o následcích svého jednání, mají tendenci odpovídat ve vzteku nebo frustraci. Mohou někdy posílat ostatní typické kyberšikanující zprávy, aniž by si uvědomovali závažnost svého jednání. Mohou se tak nevědomky chovat i ke svým přátelům, kteří však nemusí poznat, od koho zpráva přichází a jak vážně je myšlena.

1.4 Projevy kyberšikany

Jak už bylo uvedeno výše, kyberšikana je druh šikany, který využívá elektronických prostředků. Proto se bude projevovat především prostřednictvím těchto nástrojů. Samotné ataky mohou mít různou intenzitu a pochopitelně i mnoho podob.

Šikanování v kyberprostoru se v obecné rovině nejčastěji projevuje jako:

- ponižování, nadávání, urážení,
- vyhrožování a zastrašování,
- vydírání,
- očerňování či pomlouvání.

Z hlediska charakteru útoků můžeme rozlišit dva základní typy kyberšikany – **přímé útoky** a **kyberšikana v zastoupení** (Kavalír ed., 2009).

Mezi přímé útoky řadíme činy, které uskutečňuje primární agresor vůči oběti přímo bez jakéhokoliv prostředníka.

Kyberšikana v zastoupení je daleko nebezpečnější, protože se jí spolupachatelé dopouštějí často nevědomky a okruh těchto spolupachatelů může být také mnohem širší. Typickým příkladem může být situace na diskusním fóru, kdy agresor přesvědčí správce fóra, že se oběť na fóru dopouští opakovaného porušení pravidel a správce následně oběti zamezí přístup. Správce se stává komplicem v procesu kyberšikany.

Nejčastější projevy shrnula Willardová (2007) do následujícího přehledu:

- provokování a napadání uživatelů v online komunikaci (flaming/bashing),
- obtěžování (harassment),
- ponižování a pomlouvání (denigration),
- krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně (impersonation),
- zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť (outing),
- vyloučení z virtuální komunity (exclusion).

Kopecný a Krejčí (2010) přehled doplňují o další dva možné projevy:

- publikování ponižujících záznamů nebo fotografií
- ztrapňování pomocí falešných profilů

1.4.1 Provokování a napadání uživatelů v online komunikaci

Jedná se o nepřátelskou a urážející interakci mezi uživateli. Děje se tak většinou v diskuzích, chatech, sociálních sítích či prostřednictvím e-mailu. Cílem útočnicka je naštvat ostatní uživatele a přinutit je tak k opuštění diskuse, nebo je provokováním a napadáním vtáhnout do podobné komunikace. Komunikace se v tomto případě dostává do dimenze již zmíněných „flame wars“, tedy slovních přestřelek.

1.4.2 Obtěžování

Útočník svou oběť obtěžuje neustálým telefonováním, prozváněním nebo jí píše zprávy ve formě SMS, e-mailů, vzkazů v diskusích. Cílem je znepríjemnit oběti život, může se jednat o projev pomsty či vydírání.

1.4.3 Ponižování a pomlouvání

K ponižování a pomlouvání využívá agresor SMS zpráv, e-mailu, sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek. Útočník se snaží poškodit pověst oběti a narušit tak její vztahy s okolím tím, že o ní zveřejňuje nepravdivé informace.

1.4.4 Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně

Tato forma kyberšikany úzce souvisí s tím, jak důsledně oběť dodržuje bezpečnostní zásady ve vztahu k elektronické komunikaci. Oběť může sama nevědomky útočnickovi umožnit přístup nebo si útočník tento přístup zajistí pomocí různých programů či virů. Poté, co útočník získá přístup k cizímu účtu, může s ním různě manipulovat, využívat účet dále ke kyberšikaně, majiteli může poškodit pověst a narušit vztahy.

1.4.5 Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť

Útočník má k dispozici intimní či ztrapňující materiály o oběti, které může zveřejnit prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu. Cílem útočnicka je oběť poškodit nebo od oběti získat pro sebe nějaký prospěch. Hrozba zveřejnění tajemství se může stát předmětem vydírání.

1.4.6 Vyloučení z virtuální komunity

Jedná se o záměrné vyloučení uživatele z různých skupin v rámci diskusních fór či chatů. V průběhu on-line hraní může být oběti také záměrně zamezován přístup do herních místností nebo při samotném hraní může být oběť donucena k opuštění herní místnosti.

1.4.7 Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií

Ponižující záznamy nebo fotografie může útočník od oběti získat různými způsoby, buď je poskytne sama oběť, útočník je může oběti odcizit nebo sám vytvořit. Oběti jsou po zveřejnění tohoto materiálu vystaveny veřejnému posměchu.

1.4.8 Ztrapňování pomocí falešných profilů

Princip útoků spočívá v tom, že útočník vytvoří jménem oběti falešné stránky nebo uživatelský profil, kde následně šíří o oběti nepravdivé informace, které ji mají poškodit.

1.4.9 Kyberšikana s fyzickými projevy

Z výše uvedeného vyplývá, že v případě kyberšikany se jedná výhradně o psychické týrání oběti. Kyberšikana se však může v některých případech stát součástí projevů klasické šikany, jež způsobují i fyzické trýznění a bolest. V těchto obzvláště nebezpečných případech si například agresor nebo agresoři nahrávají samotné fyzické projevy agrese na kameru či mobilní telefon a poté nahrávky umísťují na internet. Tento jev je označován anglickým výrazem „**happy slapping**“, což by se dalo volně přeložit jako šťastné fackování či náhodné fackování.

1.5 Příznaky kyberšikany

Ať už se jedná o šikanu klasickou nebo šikanu kybernetickou, prokázat jejich výskyt bývá velmi komplikované. Zásadním problémem při řešení šikany je odpor oběti ohlásit incidenty. Sewell (In Kyriacou, 2005, s. 36) ve své případové studii označil osm typických důvodů, proč žáci šikanování neoznámili:

- nepovažovali jednání útočníka za šikanu,
- nechtěli narušit vazby uvnitř třídního kolektivu, oznámení považovali za nefér jednání vůči spolužákům,
- báli se odplaty šikanujícího žáka či jiných spolužáků,
- styděli se přiznat, že jsou obětí šikanování,
- kladli si za vinu, že k jejich šikanování dochází,
- byli schopni zvládnout šikanu vlastními silami nebo ji snášet,
- neměli dostatek příležitosti si o tom promluvit,
- neviděli z šikanování žádné východisko, a proto se domnívali, že jim nebude schopen nikdo pomoci.

Oběti kyberšikany se navíc mohou obávat toho, že když o útocích řeknou rodičům, tak ti jim přístup k počítači či mobilnímu telefonu omezí či zcela zakáží.

Při diagnostice šikanování je třeba si tedy všimnout varovných signálů, které by nasvědčovaly tomu, že k šikanování dochází.

1.5.1 Příznaky oběti kyberšikany

Kyberšikana je většinou spojená s psychickým týráním obětí, které není snadné odhalit. Jak uvádí Vágnerová a kol. (2009), u kyberšikany chybí přímé znaky šikanování, jež mohou doprovázet fyzickou šikanu. Přesto může mít kyberšikana s klasickou šikanou společných celou řadu nepřímých ukazatelů spočívajících např. v častých změnách nálady, strachu jít do školy, záškoláctví, zhoršení školního prospěchu, poruchách soustředění a spánku, zdržování se v blízkosti učitelů, celkové uzavřenosti a ustrašenosti.

Dalšími nepřímými ukazateli, že je dítě obětí kyberšikany, mohou být také následující jevy:

- dítě náhle přestane používat počítač,
- je nervózní a nejisté při čtení e-mailů a SMS zpráv,
- vyhýbá se rozhovorům o tom, co dělá na počítači,
- při odchodu od počítače je podrážděné nebo frustrované.

1.5.2 Příznaky agresora kyberšikany

Skutečnosti, že dítě šikanuje ostatní prostřednictvím ICT nepřímo nasvědčují tyto jevy:

- dítě rychle vypíná monitor nebo zavírá programy v počítači, když se k němu někdo přiblíží,
- tráví u počítače dlouhé hodiny v noci,
- je rozčílené, pokud nemůže nečekaně používat počítač,
- přehnaně se směje u počítače,
- vyhýbá se hovorům o tom, co na počítači dělá,
- používá více on-line účtů či e-mailových adres, z nichž některé nemusí být ani jeho.

1.6 Prevence a řešení kyberšikany

Často slyšíme o temných stránkách internetu, o potřebě oddělit jeho úskalí od uživatelů různými omezeními a zákazy, aby je nakonec internet nepohltil. Jak uvádí Vágnerová a kol. (2009, s. 97-98): „Moderní technologie jsou pro děti užitečným zdrojem informací a komunikace. Samy o sobě příčinou šikany nejsou. Je tedy zbytečné doufat, že když našim potomkům zakážeme používat mobilní telefony a internet, docílíme tím jejího snížení. Děti si velmi rychle najdou jiný způsob šikany a jiné prostředky, které použijí proti své oběti. Je tedy vždy nutné snažit se najít skutečnou příčinu narušených vztahů mezi dětmi, které vedou k šikaně a ke kyberšikaně.“

Nezbývá, než s výše uvedeným plně souhlasit. Jestliže se budeme snažit dětem zakázat používat mobilní telefon, počítač a internet, pro děti to bude naopak stále lákavější a dříve nebo později se k uvedeným technologiím stejně dostanou. Proto je důležité stanovit dítěti pravidla pro používání a vysvětlit zásady bezpečné komunikace.

Pro komunikaci ve virtuálním světě existují jistá komunikační pravidla, jež bývají označována jako **netiketa**. Kopecný (2007, s. 11-12) uvádí několik obecných pravidel netikety:

1. Adresátem je vždy člověk, berte na něj proto ohledy.
2. Buďte konzervativní při vysílání a liberální při příjmu.
3. Dodržujte v elektronické komunikaci stejná pravidla, konvence a zásady jako v běžném životě.
4. Nebuďte zbytečně útoční či agresivní.
5. Nejste středem kybervesmíru. Neočekávejte proto, že ostatní hned všeho nechají, jen aby odpověděli na váš dotaz.
6. Pokud se dostanete do sporu a ten se přiosťí, argumentujte k věci.
7. Nepoužívejte osobní invectivy nesouvisející s předmětem sporu.

1.6.1 Prevence ve škole

Obecně je šikana spojována především s prostředím školy. Z hlediska projevů, řešení výskytu a prevence šikany tak největší díl aktivity a zodpovědnosti spočívá právě na škole. U kyberšikany je situace dle mého názoru zcela opačná, největší podíl aktivity a zodpověd-

nosti leží na rodičích. S výjimkou situací, kdy k šikanování dochází ve školním prostředí. Je to zapříčiněno zřejmě obecným předpokladem, že ke kyberšikaně nedochází většinou ve škole, ale zpravidla ve volném čase dětí. Další možností může být také to, že prostředky, které mohou děti využít ke kyberšikaně, obstarávají dětem rodiče, proto by je měli poučit o pravidlech bezpečného chování ve virtuálním světě.

Na školách jsou pořádány různé besedy o šikaně v rámci preventivních programů. Tyto besedy jsou však realizovány většinou pro žáky od 2. stupně základních škol. Přitom používání mobilních telefonů a internetu je hojně rozšířeno i mezi žáky 1. stupně. A právě tato skupina je dle mého názoru nejrizikovější z hlediska výskytu a dopadu kyberšikany a jiných sociálně patologických jevů na osobnost dítěte.

1.6.2 Prevence v rodině

Rodiče by měli věnovat zvýšenou pozornost v prevenci výše uvedených patologických jevů. Podobně jako když dětem zdůrazňují, že se na ulici nemají bavit s cizími lidmi, nemají nikoho pouštět do bytu apod., tak je důležité děti řádně poučit o bezpečném používání mobilních telefonů a bezpečném pohybu na internetu.

Jak uvádí Vágnerová a kol. (2009, s. 99-101), rodiče by měli dítěti vysvětlit, že nesmí:

- někomu neznámému sdělovat nejen své osobní údaje, ale také svých příbuzných či známých,
- sdílet s někým informace nebo obrázky, k nimž nemá mít přístup nikdo cizí,
- domlouvat si schůzku s někým, s kým se seznámilo na internetu, aniž by to sdělilo jednomu z rodičů,
- odpovídat na nevhodné e-maily či SMS zprávy,
- prozrazovat hesla,
- otevírat přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy,
- věřit každé informaci, kterou na internetu získá.

Aby nezůstalo pouze u zákazů, zmíním se zde také o Listině dětských práv na Internetu, která je dostupná na portálu Nadace Naše dítě (2009):

1. Mám právo bádát, učit se a užívat si na Internetu všechny dobré věci.
2. Mám právo nevyplňovat na Internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky.
3. Mám právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti.
4. Mám právo se na Internetu cítit bezpečně a být v bezpečí.
5. Mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím.
6. Mám právo vždy požádat rodiče nebo vychovatele o pomoc.
7. Mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci.
8. Mám právo nahlásit dospělým každého, kdo se na Internetu chová divně.
9. Mám právo, aby mne nikdo neobtěžoval a netrápil.
10. Mám právo, aby mi lidé na Internetu prokazovali respekt.

Kavalír ed. (2009, s. 50-53) uvádí následující tipy pro rodiče:

1. Zajistit, aby dítě vědělo, že všechna pravidla chování při kontaktu s ostatními lidmi jsou stejná jak v reálném životě, tak i při kontaktu s lidmi prostřednictvím Internetu nebo mobilního telefonu.
2. Ujistit se, že škola má vhodný vzdělávací program o bezpečnosti na Internetu. Ten by neměl pokrývat pouze hrozby sexuálních predátorů, ale také to, jak se preventivně chránit a odpovídat na online obtěžování vrstevníků, jak se prozíravě chovat v interakci s ostatními na sociálních sítích, a jak vypadá zodpovědná a etická online komunikace.
3. Učit své děti vhodnému chování na Internetu. Seznámit je s pravidly používání Internetu či mobilního telefonu. Vysvětlit jim, k jakým problémům

může dojít, pokud je moderní technologie zneužita (např. zničení jejich pověsti, dostání se do problémů ve škole nebo s policií).

4. Být vzorem vhodného užívání moderních technologií. Neobtěžovat a nevtípkovat o ostatních v online světě, obzvláště pokud jsou nablízku děti.
5. Sledovat aktivity svých dětí, když jsou online.
6. Používat filtrační a blokační software jako součást „komplexního“ přístupu k online bezpečnosti.
7. Všimnout si varovných znaků toho, že se děje něco neobvyklého, jak se dítě při elektronické komunikaci chová, reakcí dítěte na jejich přítomnost.
8. Používat doma interní pravidla pro používání Internetu a mobilního telefonu.
9. Kultivovat a udržovat se svými dětmi otevřenou a upřímnou linii komunikace.
10. Dávat dítěti najevo, že za rodiči může přijít s problémem.

1.6.3 Preventivní programy

Prevenici kyberšikany je v České republice věnováno několik projektů. V následujících podkapitolách přináším informace o několika nejznámějších preventivních programech. Popisují, v čem spočívá jejich činnost a jaké jsou jejich úkoly v oblasti prevence kyberšikany.

1.6.3.1 Internet Helpline - Linka bezpečí ONLINE

Od roku 2007 je v České republice dětem a dospívajícím k dispozici asistenční služba Internet Helpline jako součást mezinárodního projektu Safer Internet Plus. Pracovníci asistenční služby jsou připraveni zájemcům poskytnout v rámci primární prevence informace o bezpečném používání internetu. V oblasti sekundární prevence poskytují psychosociální pomoc. Na bezplatné lince bezpečí (800 155 555) nebo na e-mailovou adresu ilb@linkabezpeci.cz může kdokoliv ohlásit zneužívání dětí při komunikaci na internetu. Projekt je určen pro širokou veřejnost, poskytuje základní informace o nebezpečných jevech souvisejících s informačními a komunikačními technologiemi jak dětem a dospívajícím.

cím, tak i rodičům. Na webových stránkách jsou vysvětleny principy e-mailu, chatu, sociálních sítí, blogů, her na internetu či telefonování. Je zde také k dispozici již zmíněná Listina dětských práv na internetu. Stránky obsahují cenné informace pro děti i jejich rodiče, jak postupovat v případě negativních zkušeností s komunikací na internetu (Internet Helpline, 2007).

1.6.3.2 Projekt e-bezpečí

Projekt v ČR existuje od roku 2008. Je realizován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého ve spolupráci s dalšími organizacemi. Projekt je určen nejrozličnějším cílovým skupinám, pro které jsou pořádány přednášky, besedy, preventivní vzdělávací akce apod. Přednášky a besedy mapují jak konkrétní nebezpečné jevy, tak možnosti prevence a obrany proti útočníkům. Pracovníci projektu při preventivní činnosti vychází z modelových situací i skutečných případů. Mezi cílové skupiny projektu E-Bezpečí patří žáci a studenti již od 1. stupně základních škol, učitelé, preventisté sociálně patologických jevů, policisté, vychovatelé a také rodiče.

Kromě vzdělávacích akcí realizuje projekt E-Bezpečí také pravidelná celorepubliková výzkumná šetření, zaměřená na rizikovou komunikaci v online prostředích. Provozuje také online poradnu a vydává celou řadu tiskovin z oblasti rizikové komunikace pro jednotlivé cílové skupiny. (E-bezpečí, 2011).

1.6.3.3 SaferInternet.cz

Saferinternet.cz je osvětový projekt, jehož snahou je zvýšit povědomí o bezpečnějším užívání internetu. Podporuje vzdělávání a výzkum v této oblasti, a to zejména dětí, kterým ubližuje nevhodné a závadné chování na internetu. Poskytuje pomoc, působí proti šíření ilegálního, zejména pedofilního a extremistického obsahu na internetu. Projekt je realizován Národním centrem bezpečnějšího internetu a je spolufinancován Evropskou komisí. Národní centrum bezpečnějšího internetu je členem celoevropské sítě národních osvětových center bezpečnějšího internetu INSAFE a mezinárodní sítě horkých linek INHOPE.

Cílem projektu je osvěta a snaha propagovat pozitivní obsah a zodpovědné chování na internetu. Projekt také poukazuje na nevhodný obsah pro různé skupiny uživatelů, na projevy ohrožujícího chování v online prostředí a poskytuje rady, jak se takovým případům vy-

hnout. Uživatelé mohou pomocí formuláře nahlásit nelegální či nevhodný obsah, se kterým se na internetu setkali.

Dílním cílem projektu je také sledovat trendy a přinášet aktuální informace, týkající se oblasti online technologií a rizik, které se v této souvislosti objevují. Jedná se zejména o rizika sociálních sítí, komunitních serverů a mobilních technologií (Safer Internet, 2011).

1.6.4 Řešení kyberšikany

Existují tři základní pravidla, jak postupovat v případě, že se dítě nebo kdokoli jiný stane obětí kyberšikany. Nejprve je třeba **ukončit komunikaci s útočníkem, zamezit mu přístup** (prostřednictvím správce webové stránky) a **informovat ostatní**, tj. rodiče, zástupce školy (v případě šikánování v prostorách školy nebo spolužákem) nebo Policii v případě podezření ze spáchání trestného činu (Vágnerová a kol., 2009).

Postup školy při řešení kyberšikany by měl obnášet několik dílčích kroků:

- důkladně prošetřit všechny incidenty tak, aby mohla škola v případě nutnosti kázeňsky postihnout ty studenty, kteří se kyberšikany opravdu dopustili,
- zajistit podporu a pomoc externího pracovníka, se kterým škola spolupracuje,
- zvolit takové řešení, které odpovídá závažnosti prohřešku a důsledkům, které agresor způsobil,
- informovat rodiče agresora o závažnosti chování jejich dítěte a o tom, že jeho chování nebude na škole tolerováno,
- poučit rodiče, že mohou kontaktovat právníka,
- kontaktovat mobilního operátora v případě, že k útokům došlo prostřednictvím mobilního telefonu,
- zadokumentovat veškerou činnost agresora,
- spolupracovat se správci webových prostředí jako např. Facebook, MySpace,
- požádat o radu ostatní školy,
- používat kreativní strategie neformálních řešení (Hinduja a Patchin, 2009).

Jestliže se člověk setká s případem kyberšikany, neměl by být nevšímavý, ale naopak by měl zakročit a poskytnout pomoc oběti. Pokud bude totiž kyberšikanu vědomě přehlížet, stává se spolupachatelem, a jak už jsem uvedl výše, obětí se může stát kdokoli, není tedy vyloučeno, že příští obětí bude právě on.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

2 PROJEKT VÝZKUMU

Moderní technologie se stávají nedílnou součástí našich životů. Občas je veřejnost informována prostřednictvím sdělovacích prostředků o výskytu kyberšikany ve školách mezi žáky nebo mezi žáky a učiteli, kdy například žáci pořizují prostřednictvím mobilního telefonu videonahrávky, které později umístí na internet. Jedná se o ojedinělé případy nebo se tak děje často, pouze se o tom nemluví? V praktické části své práce se snažím zmapovat případný výskyt kyberšikany na jedné ze základních škol v Kroměřížském okrese. Zaměřuji se také na využívání moderních informačních a komunikačních technologií mezi žáky.

2.1 Cíl výzkumu

Hlavním výzkumným cílem bylo zmapovat výskyt kyberšikany u žáků 6. - 9. tříd jedné základní školy v okrese Kroměříž. Tento základní cíl jsem rozdělil na následující dílčí cíle:

1. Zjistit, odkud mají děti přístup na internet nejčastěji.
2. Vyčíslit, kolik času tráví děti na internetu.
3. Zjistit, zda se zajímají rodiče o to, co děti dělají na internetu.
4. Zjistit, kdo děti poučil, jak se bezpečně pohybovat na internetu.
5. Zjistit, k čemu používají děti internet.
6. Odhalit, jaké procento dětí má mobilní telefon a jaký typ mobilního telefonu.
7. Zjistit, kdo děti poučil o bezpečném používání mobilního telefonu.
8. Zjistit, zda používají žáci mobilní telefon ve škole a za jakým účelem nejčastěji.
9. Zjistit, zda se mezi žáky vyskytuje kyberšikana.
10. Zjistit, s jakou formou kyberšikany se děti setkaly.
11. Zjistit, komu se děti s výskytem kyberšikany svěřily.

2.2 Zvolená výzkumná metoda

Za účelem dosažení výše uvedených cílů výzkumu jsem se rozhodl pro kvantitativní metodu výzkumu a jako výzkumný nástroj jsem použil anonymní dotazník.

2.2.1 Předvýzkum

Abych ověřil srozumitelnost položek v dotazníku, který jsem chtěl použít ve svém výzkumu, předložil jsem dotazník několika spolužákům mého syna. Celkem se předvýzkumu zúčastnilo 8 dětí, po dvou dětech z každého ročníku 2. stupně základní školy. Respondenty byly dvě dívky a 6 chlapců.

V původní verzi dotazníku použité v předvýzkumu jsem měl obsaženu otázku č. 9, zda si žáci berou mobilní telefon do školy. Na základě připomínek žáků jsem otázku do konečné verze dotazníku (příloha P I) upravil a použil následujícího znění: „Používáš mobilní telefon ve škole, pokud ano, jaké funkce obvykle využíváš?“. Touto formulací jsem chtěl blíže zjistit nejen skutečnost, zda si žáci berou mobilní telefon do školy, ale také to, zda mobilní telefon ve škole používají a za jakým účelem. Ostatní položky dotazníku jsem do finální verze ponechal nezměněny.

2.2.2 Specifikace výzkumného nástroje

S přihlédnutím k charakteru zkoumaného jevu a s tím souvisejícímu zajištění anonymity a zvýšení možnosti získání pravdivějších odpovědí jsem se rozhodl jako výzkumný nástroj použít **dotazník**. Dotazník obsahoval celkem 17 otázek. Byly zde použity otázky uzavřené, a to jak dichotomické (respondent měl na výběr ze dvou možností odpovědi např. ano/ne, muž/žena), tak polytomické s možností více odpovědí. Dále byly použity otázky polouzavřené, kdy se respondent mohl vyjádřit vlastním sdělením. (Chráska, 2007)

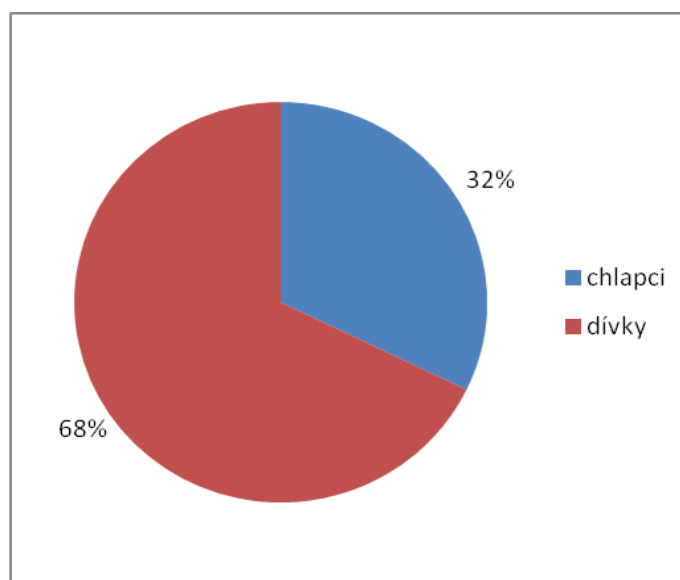
Při konstrukci dotazníku jsem se inspiroval doporučením Puncha (2008, s. 81-82) a všechny výše uvedené informace jako důvod výzkumného šetření, pokyny pro vyplnění dotazníku a stručné informace o šikaně a kyberšikaně měli žáci uvedeny také v úvodní části dotazníku.

Položky v dotazníku jsem pomyslně rozdělil do tematických okruhů. První dvě otázky byly osobního charakteru a jejich cílem bylo specifikovat výzkumný vzorek dle pohlaví a školního ročníku. Další série otázek souvisela s využíváním internetu – položky č. 3, 4, 5, 6, 7. Další položky se týkaly používání mobilních telefonů – položky č. 8, 9, 10. Poslední série otázek byla zaměřena na samotný výskyt kyberšikany, jednalo se o položky č. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.

2.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek představovali žáci druhého stupně jedné nejmenované základní školy okresu Kroměříž, kteří byli v den předložení dotazníku přítomni ve škole při výuce. Na této základní škole je v každém ročníku otevřena pouze jedna třída. Žáci jednotlivých tříd tak reprezentovali příslušných ročník. Základní školu navštěvuje celkem 293 žáků, z toho 106 žáků navštěvuje 2. stupeň. Z důvodu absence několika žáků jsem získal vyplněné dotazníky nakonec od 87 žáků 2. stupně, což představuje 84 % z celkového počtu žáků 2. stupně.

Strukturu výzkumného vzorku dle pohlaví znázorňuje graf č. 1, z něhož je patrné, že ve výzkumném vzorku převládaly dívky (68 %).

Obr. 1. Struktura výzkumného vzorku dle pohlaví

2.4 Realizace výzkumu

Výzkum byl proveden formou anonymního dotazníku. Po předchozí domluvě s pedagogickými pracovníky 2. stupně základní školy jsem osobně navštívil školu dne 21. prosince 2010. Dotazník jsem předkládal žákům každé třídy zvlášť. V úvodu jsem se vždy žákům představil a sdělil důvod výzkumného šetření. Poté jsem žáky informoval, jak mají dotazník vyplňovat. Upozornil jsem je, že dotazník je zcela anonymní, aby se tudíž nepodepisovali. Nakonec jsem žáky stručně uvedl do problematiky šikany a kyberšikany.

Časovou dotaci na vyplnění dotazníku jsem žákům předběžně stanovil na 20 minut, současně jsem žáky upozornil, aby s vyplněním dotazníků zbytečně nespěchali. Všem pedagogům jsem uchoval právo na to, aby byli přítomni ve třídě v průběhu výzkumného šetření, avšak bez jakéhokoliv jejich zásahu do tohoto šetření. Po vyplnění jsem si dotazníky od žáků převzal. Na závěr jsem poděkoval žákům za účast ve výzkumném šetření.

2.5 Způsob vyhodnocení výzkumu

K vyhodnocení výsledků výzkumu jsem použil aplikace MS Word a MS Excel z kancelářské sady Office 2007. Každá otázka dotazníku je v následující kapitole vyhodnocena zvlášť, a to graficky v tabulkách a grafech pomocí programu MS Excel a doplněna komentářem. V případě grafů jsem při vyhodnocování použil dva typy grafů, a to výsečový typ grafu a sloupcový typ grafu.

Výsečové grafy znázorňují, jak velkou část z celku představuje každá z hodnot. Tento typ grafu jsem použil při vyhodnocování struktury výzkumného vzorku dle pohlaví a při vyhodnocení odpovědí na otázky č. 3, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16.

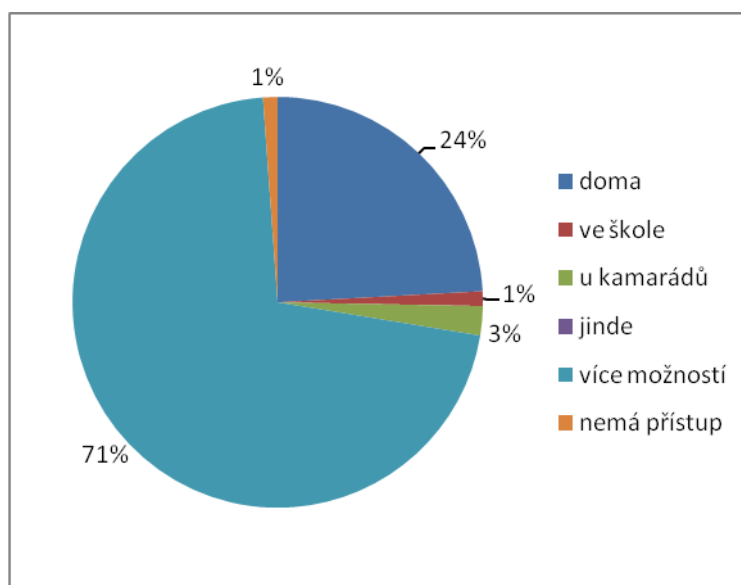
Sloupcové grafy slouží k porovnání hodnot různých kategorií. Sloupcové grafy jsem použil při vyhodnocení odpovědí na otázky č. 7, 9 a grafy znázorňují četnosti výskytu jednotlivých kategorií v odpovědích žáků.

3 ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

3.1 Vyhodnocení dílčích cílů

3.1.1 Dílčí cíl č. 1 - zjistit, odkud mají děti přístup na internet nejčastěji

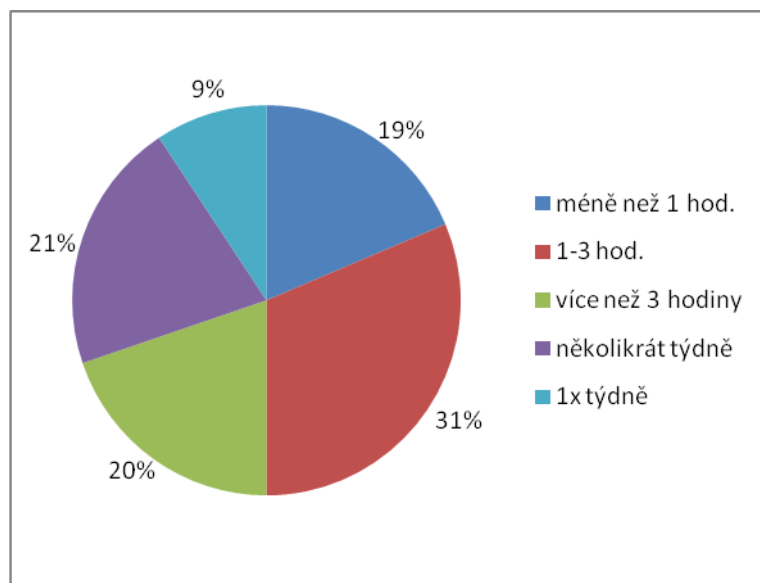
Abych zjistil, odkud přistupují děti nejčastěji na internet, použil jsem v dotazníku otázku č. 3 s následujícími položkami: doma, ve škole, u kamarádů, jinde, nemám přístup. Ze získaných odpovědí, jsem zjistil, že 71% žáků nevyužívá k přístupu na internet výhradně jedno místo, ale přistupuje na internet z více lokalit (Obr. 2). Výhradně z domova přistupuje na internet 24% žáků, 3% žáků využívají internetu pouze u kamarádů a jeden žák využívá internet pouze ve škole. Položku „nemám přístup“ zaškrtl v dotazníku jeden žák.

Obr. 2. Odkud přistupují žáci na internet nejčastěji

3.1.2 Dílčí cíl č. 2 - vyčíslit, kolik času tráví děti na internetu

Z odpovědí na otázku č. 4 jsem zjistil, že 19% žáků stráví na internetu méně než 1 hodinu a 9% žáků přistupuje na internet pouze jednou týdně. Zbývající výsledky však nasvědčují skutečnosti, že se internet stává součástí každodenního života dětí, neboť 31% žáků uvedlo, že využívají internet denně 1-3 hodiny. Více než 3 hodiny denně využívá internet 20% žáků a 21% jej využívá několikrát týdně.

Obr. 3. Rozložení respondentů podle doby strávené na internetu

3.1.3 Dílčí cíl č. 3 - zjistit, zda se zajímají rodiče o to, co děti dělají na internetu

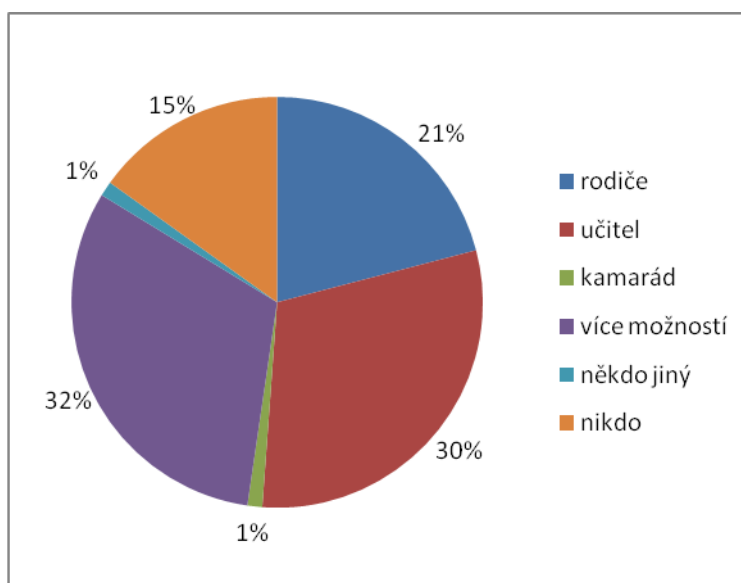
Z četnosti odpovědí vyjádřených v tabulce č. 3 je zřejmé, že se většina rodičů zajímá o to, co děti dělají na internetu. S přibývajícím věkem žáků však tento zájem klesá. Výsledky nenaznačují míru jejich zájmu či pravidelnost a zcela jednoznačné ano jako odpověď na otázku zájmu rodičů uvedlo pouze 21 žáků.

Tab. 1. Zájem rodičů o činnosti dětí na internetu

Ročník	zájem rodičů		
	ano	ne	někdy
6.	8	3	12
7.	4	4	14
8.	6	5	7
9.	3	11	9
celkem	21	23	42

3.1.4 Dílčí cíl č. 4 - zjistit, kdo děti poučil, jak se bezpečně pohybovat na internetu

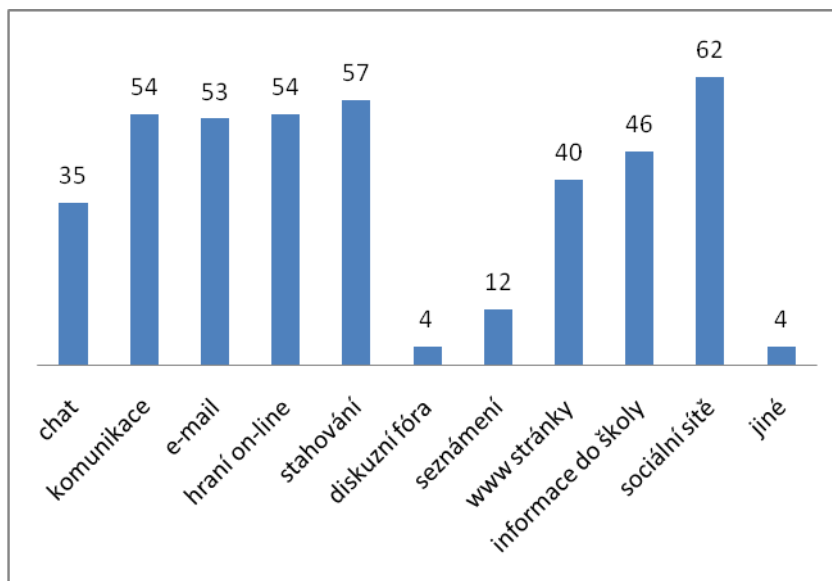
V otázce č. 6 jsem se zaměřil na zjištění, zda a kdo žáky poučil, jak se mají chovat na internetu. Z výsledků vyplývá, že 21% žáků byla poučena výhradně rodiči o vhodném chování na internetu, 30% žáků poučili učitelé, 32% žáků bylo poučeno více osobami. Nepříliš lichotivé je zjištění, že 15% žáků nebylo dosud poučeno, jak se bezpečně pohybovat v prostředí internetu.

Obr. 4. Kdo žáky poučil, jak se bezpečně pohybovat na internetu?

3.1.5 Dílčí cíl č. 5 - zjistit, k čemu nejvíce používají děti internet

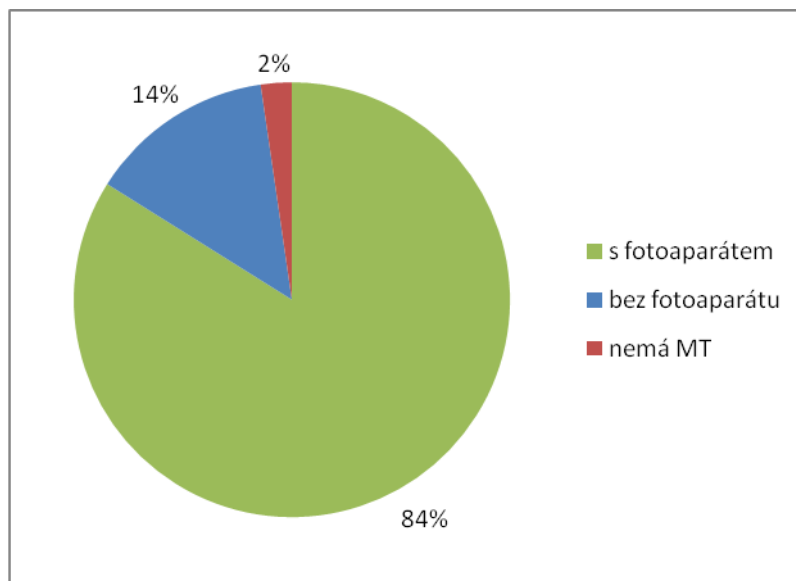
U otázky č. 7 se měli žáci vyjádřit, k čemu využívají internet nejčastěji. Mohli označit více položek. Mezi odpověďmi figurovalo nejčastěji využívání sociálních sítí (62 odpovědí), stahování filmů, hudby a her (57 odpovědí), hraní on-line her, komunikace přes komunikační programy jako např. Skype, ICQ (54) a používání e-mailu (53).

Obr. 5. Přehled aktivit žáků na internetu

3.1.6 Dílčí cíl č. 6 - odhalit, jaké procento dětí má mobilní telefon a jaký typ mobilního telefonu

Vyhodnocením odpovědí na otázku č. 8 jsem zjistil, že pouhá 2% žáků nevlastní mobilní telefon. Naproti tomu 84% žáků vlastní mobilní telefon s fotoaparátem. Mobilní telefon se může snadno stát nástrojem kyberšikany a zvyšující se počet funkcí mobilního telefonu toto nebezpečí pouze umocňuje.

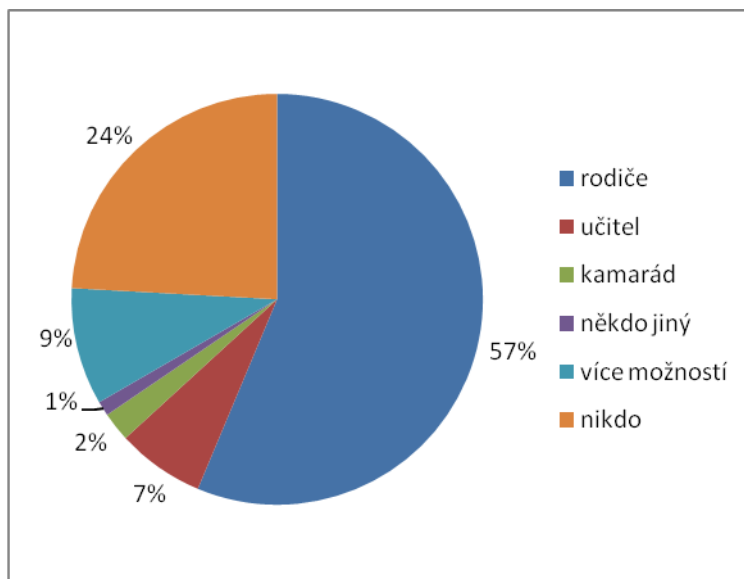
Obr. 6. Rozšíření mobilního telefonu mezi žáky

Tab. 2. Rozšíření mobilního telefonu mezi žáky jednotlivých ročníků

Ročník	Mobilní telefon		
	s fotoaparátem	bez fotoaparátu	nemá MT
6	20	2	1
7	18	4	1
8	14	4	0
9	21	2	0
Celkem	73	12	2

3.1.7 Dílčí cíl č. 7 - zjistit, kdo děti poučil o bezpečném používání mobilního telefonu

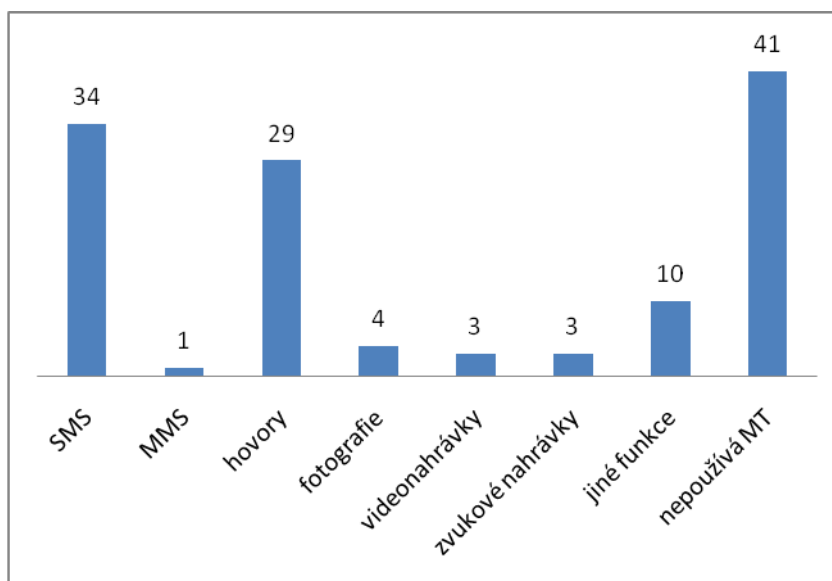
V otázce č. 10 jsem se zaměřil na zjištění, zda a kdo žáky poučil o bezpečném používání mobilního telefonu. Z výsledků vyplývá, že 57% žáků byla poučena výhradně rodiči o bezpečném používání mobilního telefonu, 7% žáků poučili učitelé, 9% žáků bylo poučeno více osobami a 24% žáků dosud nikdo nepoučil.

Obr. 7. Kdo žáky poučil o bezpečném používání mobilního telefonu?

3.1.8 Dílčí cíl č. 8 - zjistit, zda používají žáci mobilní telefon ve škole a za jakým účelem nejčastěji

Z odpovědí na otázku č. 9 jsem zjistil, že 41 respondentů nepoužívá mobilní telefon ve škole. U zbývajících žáků, jež používají mobilní telefon ve škole, se v odpovědích nejčastěji objevuje zaslání SMS zpráv (34 výskytů) a telefonování (29 výskytů). U položky „využívám jiné funkce“ žáci uvedli pouze 2 činnosti a to hraní her (6) a poslech hudby (4).

Obr. 8. Rozšíření jednotlivých funkcí mobilního telefonu mezi žáky

Bližším rozborem výsledků jsem dále zjistil, že počet žáků, kteří nepoužívají mobilní telefon ve škole, se zvyšujícím ročníkem klesá. Zatímco v 6. ročníku nepoužívá mobilní telefon ve škole 21 žáků, v 9. ročníku už jsou to pouze 2 žáci.

Tab. 3. Přehled žáků, kteří nepoužívají mobilní telefon ve škole – dle jednotlivých ročníků

ročník	Počet žáků
6	21
7	10
8	8
9	2
Celkem	41

3.1.9 Dílčí cíl č. 9 - zjistit, zda se mezi žáky vyskytuje kyberšikana

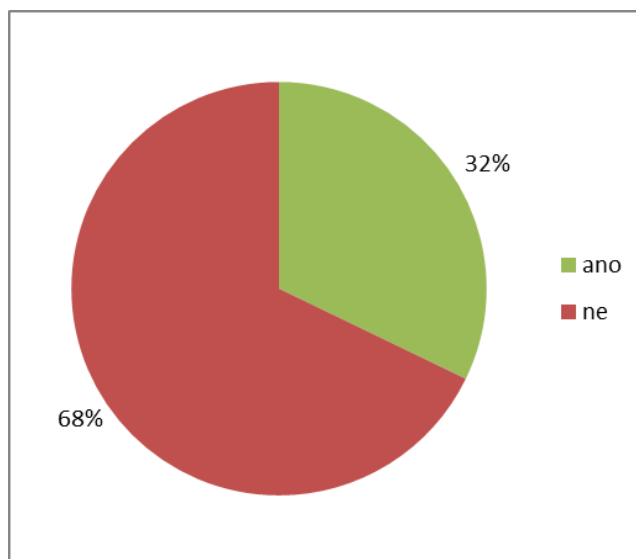
Pro vyhodnocení tohoto dílčího výzkumného cíle bylo rozhodující, jak respondenti odpovídali na následující otázky:

- Otázka č. 11 - Natáčel Tě někdo mobilním telefonem bez Tvého svolení?

- Otázka č. 12 - Zažil jsi situaci, kdy Ti někdo nadával, urážel Tě, zesměšňoval nebo ponižoval prostřednictvím SMS, MMS, e-mailu, v chatu nebo v diskuzi na internetu, pokud ano jakým způsobem k tomu došlo?
- Otázka č. 14 - Byl jsi svědkem toho, že by někdo některému z žáků ve škole nadával, urážel ho, zesměšňoval nebo ponižoval prostřednictvím SMS, MMS, e-mailu, v chatu nebo v diskuzi na internetu, pokud ano jakým způsobem k tomu došlo?
- Otázka č. 16 - Natáčel(a) jsi někdy někoho mobilním telefonem bez jeho svolení, pokud ano, koho jsi natáčel(a)?

Vyhodnocení otázky č. 11

Z celkového počtu 87 respondentů odpovědělo 28 žáků na otázku č. 11, že již byli natáčeni mobilním telefonem bez jejich svolení, což představuje 32 % z celkového počtu odpovědí. (Obr. č. 9)

Obr. 9. Poměr žáků, kteří byli natáčeni mobilním telefonem bez jejich svolení

Vyhodnocení otázky č. 12

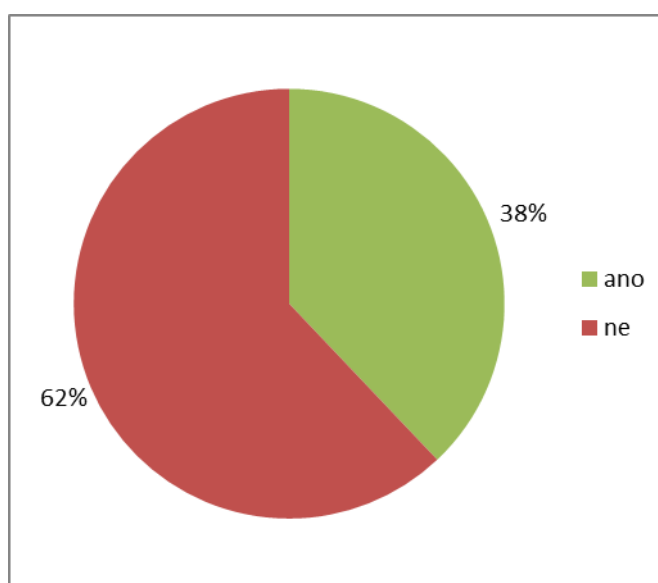
Téměř totožný výsledek jsem získal z odpovědí na otázku č. 12. 27 žáků již má osobní zkušenost s tím, že jim někdo nadával, urážel, zesměšňoval nebo ponižoval prostřednictvím moderních informačních technologií.

Tab. 4. Žáci jako oběti kyberšikany – dle ročníků

Ročník	zažil kyberšikany osobně	
	ano	ne
6.	6	17
7.	4	19
8.	7	11
9.	10	13
Celkem	27	60

Vyhodnocení otázky č. 14

Z odpovědí na otázku č. 14 vyplývá, že 38 % respondentů (33 žáků) se stalo svědky toho, že někdo některému z žáků ve škole nadával, urážel ho, zesměšňoval nebo ponižoval prostřednictvím moderních informačních technologií. (Obr. č. 10)

Obr. 10. Žáci jako svědci kyberšikany

Vyhodnocení otázky č. 16

Z celkového počtu 87 respondentů se 17 žáků přiznalo, že někoho natáčeli mobilním telefonem bez jeho svolení. Tabulka ilustruje, koho žáci v jednotlivých třídách natáčeli.

Tab. 5. Přehled osob, které žáci natáčeli nejčastěji

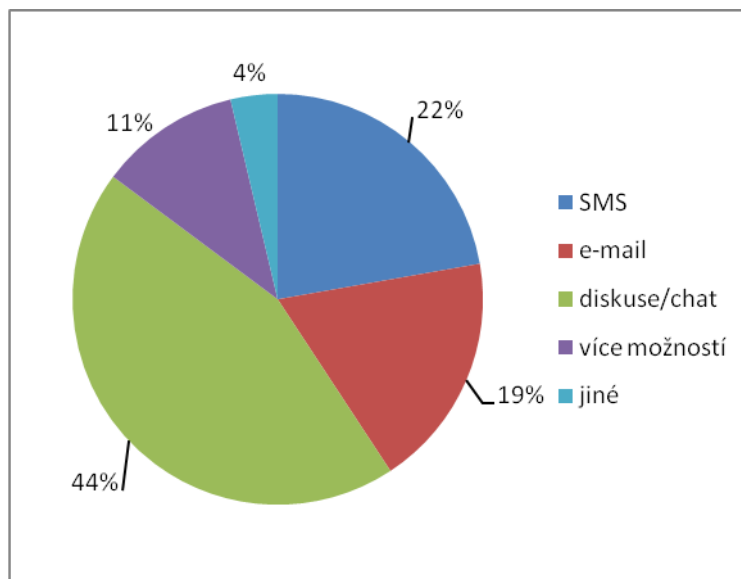
Ročník	Koho natáčel(a) MT			
	kamaráda	rodiče	učitele	někoho jiného
6.	1	1	0	0
7.	0	1	0	1
8.	6	0	1	0
9.	3	0	3	0
Celkem	10	2	4	1

Mezi účinkujícími v nahrávkách nejvíce figurovali kamarádi (10), následováni učiteli (4) a rodiči (2). Jeden žák zaškrtl, že natáčel někoho jiného, ale neuvedl, koho natáčel. Výše uvedené údaje nejsou samozřejmě příliš lichotivé. Současně vyvstává další důležitá otázka, co s nahrávkou žáci udělali.

Ze 17 žáků jich 8 nahrávku vymazalo, 4 nahrávku ukázali kamarádům, 1 žák nahrávku umístil na internet a 4 žáci v dotazníku zaškrtili, že s nahrávkou provedli něco jiného. V položce „něco jiného“ byly následující odpovědi: „rodinnou památku“, „nechal jsem si ji pro sebe“, „nechal v mobilu“, „vložil do počítače“.

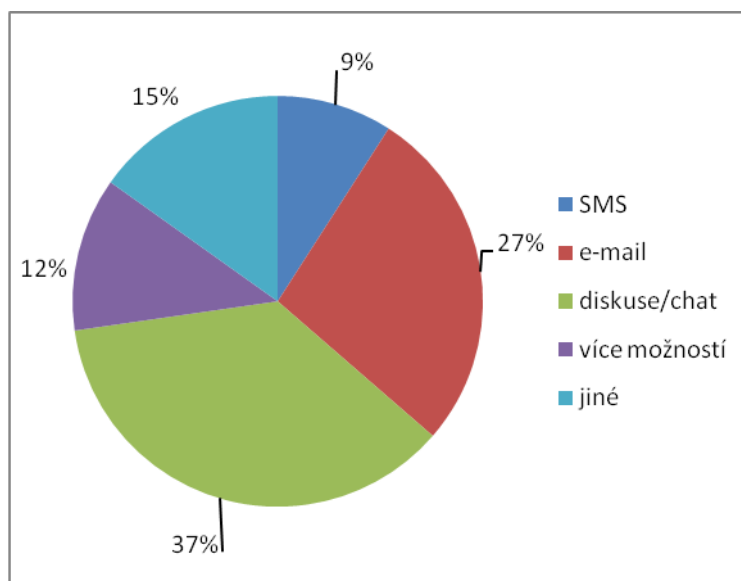
3.1.10 Dílčí cíl č. 10 - zjistit, s jakou formou kyberšikany se děti setkaly

Analýzou odpovědí 27 žáků, kteří se osobně setkali s kyberšikanou, jsem zjistil, že se 12 žáků (44%) setkalo s kyberšikanou výhradně v diskusi nebo chatu, 6 žáků obdrželo SMS zprávu (22%), 5 žáků obdrželo nepříjemný e-mail (19%), 3 žáci (11%) se setkali s více formami kyberšikany.

Obr. 11. Formy kyberšikany, se kterými se žáci setkali nejčastěji

Mezi odpověďmi 33 žáků, kteří byli svědky kyberšikany, se nejvíce vyskytuje opět kyberšikana v diskusi nebo chatu (37%, 12 žáků), následovaná nepříjemnými e-maily (27%, 9 žáků). K zajímavému zjištění jsem dospěl při vyhodnocení položky „jiné“, kterou zvolilo 15% žáků (5) a mezi slovními vyjádřeními figurují následující výrazy: „Lidé, Facebook“, „doslechla jsem se to od spolužáků“, „slovně“, dvakrát žáci uvedli „ve škole“.

Obr. 12. Formy kyberšikany, kterých byli žáci svědky

3.1.11 Dílčí cíl č. 11 - zjistit, komu se děti s výskytem kyberšikany svěřily

Jestliže byli žáci oběti kyberšikany, nejvíce se svěřovali kamarádům (13), dále pak rodičům (6) a pouze v 1 případě se svěřili učiteli. 7 žáků nikomu neřeklo o výskytu kyberšikany. Zajímavým zjištěním je také skutečnost, že s přibývajícím věkem respondentů roste úloha vrstevníků a mění se role rodičů.

Tab. 6. Přehled osob, kterým se oběti kyberšikany svěřily

Ročník	Komu se svěřili				
	rodiče	kamarád	učitel	někdo jiný	nikdo
6	5	0	0	0	1
7	0	3	0	0	1
8	0	4	0	0	3
9	1	6	1	0	2
Celkem	6	13	1	0	7

Jestliže srovnáme poměr žáků, kteří se někomu svěřili a kteří se nesvěřili vůbec u obětí i svědků kyberšikany, zjistíme téměř totožné výsledky. V případě, že byli žáci svědky kyberšikany, byli ochotni se o tom podělit i s více lidmi.

Tab. 7. Přehled osob, kterým se svědci kyberšikany svěřili

Ročník	Komu se svěřili					
	rodiče	kamarád	učitel	někdo jiný	více osob	nikdo
6	3	0	1	0	5	5
7	4	0	1	0	0	0
8	0	3	1	0	0	0
9	1	4	0	0	0	5
Celkem	8	7	3	0	5	10

3.2 Shrnutí výsledků výzkumu

V této podkapitole shrnuji získané výsledky dotazníkového šetření a současně se k těmto výsledkům krátce vyjadřuji. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 87 žáků 2. stupně základní školy, mezi respondenty převládaly dívky (68%).

Výzkumem jsem zjistil, že 71% žáků přistupuje na internet z více lokalit. Mají tak možnost být delší dobu on-line a současně jak naznačuje Vágnerová (2009), žáci se tak mohou stát obětí kyberšikany kdykoliv a kdekoliv. Pouze jeden žák uvedl, že nemá přístup k internetu.

Ze statistických údajů ČSÚ pro Zlínský kraj (2010) je patrný trend zvyšujícího se používání informační a komunikačních technologií. To koresponduje s výsledky, které jsem zjistil v oblasti využívání internetu z hlediska času. Drtivá většina žáků využívá internet častěji než jednou týdně a na internetu tráví více než jednu hodinu svého času denně – 31% respondentů využívá internet denně 1-3 hodiny, 20% žáků jej využívá déle než 3 hodiny denně a 21% jej využívá několikrát týdně.

S přihlédnutím k výše uvedeným údajům je důležité také zmínit, zda se rodiče zajímají o to, co děti dělají na internetu. Zjistil jsem, že většina rodičů se zajímá o činnosti svých dětí na internetu, tento zájem však s přibývajícím věkem žáků klesá. Pokles zájmu může souviset s procesem dospívání a se změnou statusu „dítě“ ve status „dospělý“. Rodiče pokládají své potomky s přibývajícím věkem za již dostatečně velké, aby se o sebe sami postarali.

V otázce prevence kyberšikany prostřednictvím internetu jsem zjistil, že 15% žáků dosud nikdo nepoučil o tom, jak se bezpečně pohybovat na internetu. Naopak 32% žáků bylo poučeno více osobami. Z hlediska prevence by se však dle mého názoru jevila daleko lépe situace, kdy by všichni žáci byli poučeni byť jen jednou osobou, než když například 99 žáků ze 100 by bylo poučeno více osobami a jednoho žáka by nepoučil nikdo.

Šetřením jsem dále zjistil, že jsou mezi žáky poměrně rozšířené sociální sítě, jež si v poslední době získaly značnou oblibu u široké veřejnosti. Z celkového počtu 87 dotazníků se v 62 případech odpovědi žáků objevilo, že nejčastěji využívají sociálních sítí. To odpovídá 71%. Koncem roku 2010 byl v rámci projektu E-bezpečí – Nebezpečí elektronické komunikace pro žáky i učitele realizován výzkum, do kterého se zapojilo 12533 respondentů ze základních a středních škol z celé republiky. Tímto výzkumným šetřením bylo mimo jiné zjištěno, že 90% dětí má na některé sociální sítě svůj účet. Ač bylo v rámci výzkumných šetření použito nesrovnatelné množství respondentů a různé kategorie respondentů, lze obecně říci, že výsledky jednotlivých výzkumů v této oblasti jsou podobné.

Ve sféře mobilních telefonů je zajímavé zjištění, že pouze 2% žáků nevlastní mobilní telefon a 84% respondentů vlastní mobilní telefon s fotoaparátem. V otázce prevence kyberšikany prostřednictvím mobilního telefonu jsem zjistil, že 24% žáků nikdo nepoučil. Jestliže však byli žáci poučeni, tak je poučili většinou rodiče (57%). 41 respondentů nepoužívá mobilní telefon ve škole. Je třeba však podotknout, že počet žáků, kteří nepoužívají ve škole mobilní telefon, je nejvyšší v 6. ročníku a počet se postupně snižuje. V 9. ročníku mobilní telefon nepoužívají již pouze dva žáci. Mezi nejrozšířenější funkce mobilního telefonu, které žáci ve škole využívají, patří dle očekávání zasílání SMS zpráv (34 odpovědí) a uskutečňování telefonních hovorů (29 odpovědí).

K samotnému výskytu kyberšikany na základní škole jsem zjistil, že 31% respondentů (27 žáků) se stalo obětí kyberšikany. Tento výsledek je výrazně nižší v porovnání již zmíněného výzkumu projektu E-Bezpečí. Dále jsem zjistil, že 38% respondentů (33 žáků) se stalo svědky kyberšikany.

Mezi nejčastější formu kyberšikany patří dle výsledků mého výzkumu kyberšikana prostřednictvím diskuse nebo chatu na internetu, 44% v případě obětí a 37% v případě svědků kyberšikany. To koresponduje s dříve uvedeným zjištěním, že sociální sítě jsou v prostředí internetu nejvyužívanější.

Z dotazníkového šetření dále vyplynulo, že 32% žáků již někdo natáčel mobilním telefonem bez jejich svolení.

Současně jsem zjistil, že 20% žáků již někoho natáčelo mobilním telefonem bez jeho svolení. Nejčastěji žáci natáčeli kamarády (10 respondentů) a ve 4 případech natáčeli učitele. Nahrávku vymazalo ze 17 žáků pouze 8. Zbývající žáci si nahrávku ponechali pro pozdější využití.

Pokud jde o zjištění, komu se oběti kyberšikany svěřily, tak nejčastěji se jednalo o kamarády (13 žáků), 7 žáků se nikomu nesvěřilo. Poměr žáků, kteří se někomu svěřili s kyberšikankou a kteří se nesvěřili vůbec, je u obětí i svědků kyberšikany téměř stejný.

3.3 Doporučení pro praxi

Po zhodnocení všech získaných dat doporučuji zaměřit se na více na prevenci kyberšikany na základní škole, kde byl proveden výzkum. Jako vhodný prostředek prevence považuji plošně poučit všechny žáky o nebezpečných jevech souvisejících s používáním mobilních telefonů a využíváním internetu. Současně doporučuji upozornit rodiče na výskyt kyberšikany na škole a pozvat rodiče na besedu, která bude zaměřena na prevenci kyberšikany. Vzhledem ke zjištěným skutečnostem doporučuji pro další výzkum v této oblasti použít kvalitativní formy výzkumu. Úkolem tohoto výzkumu by bylo podrobně zjistit, jak se kyberšikana u žáků projevovala, jak se žáci cítili, zda věděli, kdo byl agresorem, jak se situace dále vyvíjela, jakým způsobem to škola řešila. Výhledově je možné rozšířit výzkumný vzorek také o žáky 1. stupně.

Za účelem zvýšení povědomí veřejnosti o kyberšikaně bych doporučoval umístit na nejpopulárnější internetové portály jako Seznam.cz, Centrum.cz, Tiscali.cz a další, odkaz na webové stránky, které se problematikou kyberšikany zabývají. Internetové portály jsou přímo přecpány různými odkazy či reklamními lištami na stránky všechno druhu, ale odkaz či krátké upozornění na bezpečnostní rizika zde chybí.

ZÁVĚR

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části bylo mým cílem shrnout nejdůležitější poznatky z oblasti kyberšikany. Vycházel jsem z poznatků o šikaně klasické. Věnoval jsem se jednotlivým projevům kybernetické šikany, odlišností od klasické šikany a otázce prevence.

Cílem praktické části bylo zmapovat výskyt kybernetické šikany na základní škole. Za použití anonymního dotazníku jsem se pokusil zjistit, do jaké míry se žáci s kyberšikanou setkali. Zajímalo mne, o jakou formu kyberšikany se jednalo. Jedním z dílčích cílů bylo odhalit, jak jsou na tom žáci s využíváním internetu a mobilních telefonů. Zajímalo mne, jak často tyto prostředky využívají a za jakým účelem. Dále jsem se snažil odhalit, zda žáky někdo poučil o nebezpečí, které se skrývá v prostředí moderních informačních a komunikačních technologií.

Některými zjištěnými údaji jsem byl překvapen, jiné zase naplnily mé očekávání. Celkem nepříjemně překvapen jsem byl ze samotného zjištění, jak vysoký podíl žáků již měl s kyberšikanou co do činění. Výsledek mne překvapil navzdory tomu, že ve srovnání s již zmíněným výzkumem v rámci projektu E-Bezpečí, je nižší. V době, kdy jsem si zvolil téma své bakalářské práce a začal se studiem odborné literatury, měl jsem o možném výskytu kyberšikany na základní škole zcela jinou představu. Zaskočilo mne také, jak velký počet žáků na 2. stupni základní školy vlastní mobilní telefon. Zejména u žáků nižších ročníků jsem očekával, že bude více žáků bez mobilního telefonu.

V oblasti využívání internetu a mobilních telefonů se naopak potvrdily mé předpoklady, že jsou mezi žáky velmi oblíbené sociální sítě a mobilní telefony používají nejčastěji k zasílání SMS a volání.

V teoretické části jsem v souvislosti s šikanou zmínil termín agrese. Agrese mezi lidmi byla vždy a vždy také bude. Ať už se jedná o střet silnějšího se slabším či v obecné rovině souboj „dobra se zlem“. Společnosti by mělo jít především o to, jak vhodným způsobem agresivní jednání mezi lidmi potlačovat. Toho bychom mohli dosáhnout správnou výchovou. Podobně jako se mění lidská společnost, tak se mění i způsob výchovy ve společnosti. To, co bylo dříve samozřejmostí jako například úcta dětí k dospělým, výchova ke slušnosti a poctivosti, je v dnešní době často opomíjeno. Nejlepší prevencí je správná výchova. Výchova ke slušnosti a povědomí o svých právech naučí lidi zacházet s kyberšikanou a po-

dobnými nešvary. Digitální gramotnost jim pomůže vyhnout se nevyžádaným zprávám a virům, zabezpečit svůj počítač a nerozdávat citlivé údaje o sobě a své rodině na setkání.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistická ročenka Zlínského kraje 2010*. Zlín: Český statistický úřad, 2010. ISBN 978-80-250-2057-9.
- [2] ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.
- [3] E-BEZPEČÍ. *Informace o projektu*. [online] 2011. [cit. 20.4.2011]. Dostupné z <http://e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>.
- [4] HINDUJA, S., PATCHIN, J., W. *Responding to Cyberbullying: Top Ten Tips for Educators*. [online] 2009. [cit. 20.4.2011]. Dostupné z http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Educators_Cyberbullying_Response.pdf.
- [5] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [6] INTERNET HELPLINE. *O projektu*. [online] 2007. [cit. 24.4.2011]. Dostupné z <http://internethelpline.webmagazine.cz/o-projektu>.
- [7] KAVALÍR, A. ed. *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele*. Plzeň: Dragon Press, 2009. ISBN 978-80-86961-78-1.
- [8] KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- [9] KOPECKÝ, K. *Moderní trendy v elektronické komunikaci*. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-80-85783-78-0.
- [10] KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. *Rizika virtuální komunikace: Příručka pro učitele a rodiče*. Olomouc: Net University, 2010. ISBN 978-80-254-7866-0.
- [11] KREJČÍ, V. *Kyberšikana: Kybernetická šikana*. Olomouc: s.n., 2010. ISBN 978-80-254-7791-5.
- [12] KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- [13] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6*. 2008. [cit. 11.3.2011]. Dostupné

z

http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Metodicky_pokyn_k_preveni_a_reseni_sikanovani.pdf.

- [14] NADACE NAŠE DÍTĚ. *Bezpečný internet*. [online] 2009. [cit. 20.4.2011]. Dostupné z <http://www.nasedite.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=187>.
- [15] NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vydání. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0628-1.
- [16] NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 2. vydání. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [17] ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo....* Praha: Institut sociálních vztahů, 2003. ISBN 80-86642-18-6.
- [18] PUNCH, K., F. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.
- [19] ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
- [20] SAFERINTERNET.CZ. *O nás*. [online] 2011. [cit. 24.4.2011]. Dostupné z <http://www.saferinternet.cz/o-nas>.
- [21] ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet: děti dospělými a dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-360-1.
- [22] VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.
- [23] WILLARDOVÁ, N. *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. [online] 2007. [cit. 19.4.2011]. Dostupné z <http://www.cyberbully.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika

ČSÚ Český statistický úřad

ICQ Komunikační program

(z anglického „I seek you“ – hledám tě)

ICT Informační a komunikační technologie

(z anglického Information and Comunication Technologies)

MMS Multimediální zpráva

(z anglického Multimedia message service)

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MT Mobilní telefon

SMS Krátká textová zpráva

(z anglického Short message service)

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1. Struktura výzkumného vzorku dle pohlaví</i>	34
<i>Obr. 2. Odkud přistupují žáci na internet nejčastěji.....</i>	36
<i>Obr. 3. Rozložení respondentů podle doby strávené na internetu</i>	37
<i>Obr. 4. Kdo žáky poučil, jak se bezpečně pohybovat na internetu?</i>	38
<i>Obr. 5. Přehled aktivit žáků na internetu.....</i>	39
<i>Obr. 6. Rozšíření mobilního telefonu mezi žáky</i>	40
<i>Obr. 7. Kdo žáky poučil o bezpečném používání mobilního telefonu?</i>	41
<i>Obr. 8. Rozšíření jednotlivých funkcí mobilního telefonu mezi žáky</i>	42
<i>Obr. 9. Poměr žáků, kteří byli natáčeni mobilním telefonem bez jejich svolení.....</i>	43
<i>Obr. 10. Žáci jako svědci kyberšikany</i>	44
<i>Obr. 11. Formy kyberšikany, se kterými se žáci setkali nejčastěji.....</i>	46
<i>Obr. 12. Formy kyberšikany, kterých byli žáci svědky.....</i>	47

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1. Zájem rodičů o činnosti dětí na internetu.....</i>	<i>37</i>
<i>Tab. 2. Rozšíření mobilního telefonu mezi žáky jednotlivých ročníků.....</i>	<i>40</i>
<i>Tab. 3. Přehled žáků, kteří nepoužívají mobilní telefon ve škole – dle jednotlivých ročníků.....</i>	<i>42</i>
<i>Tab. 4. Žáci jako oběti kyberšikany – dle ročníků</i>	<i>44</i>
<i>Tab. 5. Přehled osob, které žáci natáčeli nejčastěji</i>	<i>45</i>
<i>Tab. 6. Přehled osob, kterým se oběti kyberšikany svěřily</i>	<i>47</i>
<i>Tab. 7. Přehled osob, kterým se svědci kyberšikany svěřili</i>	<i>48</i>

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Ahoj holky a kluci,

jmenuji se Jiří Králík a v rámci svého vysokoškolského studia chci zjistit, zda jste se již setkali s kyberšikanou. Pomocí tohoto dotazníku bych se chtěl od vás dozvědět několik málo informací. Dotazník je zcela anonymní, nevyplňujte své jméno, ani se nepodepisujte. Při vyplňování vždy označte křížkem příslušnou odpověď (☒) nebo doplňte vlastní vyjádření.

Víte, co je kyberšikana?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, co tě bolí, nadává ti, bije tě nebo tě pomlouvá, navádí spolužáky, aby se s tebou nebavili a nevšimli si tě. U kyberšikany k tomu využívá elektronické prostředky jako mobilní telefon nebo internet. Jedná se o zasílání výhrůžných a krutých e-mailů a sms zpráv, pomlouvání, urážení a zesměšňování na internetu např. prostřednictvím obrázků, fotografií, videonahrávek.

1. Jaké je tvé pohlaví?

muž žena

2. Do kterého ročníku chodíš?

6. ročník 7. ročník 8. ročník 9. ročník

3. Odkud máš přístup k internetu *(Můžeš zakřížkovat více možností)*

doma ve škole u kamarádů
 nemám přístup jinde *(uved')*.....

(přejdi na otázku č. 8)

4. Kolik času trávíš u internetu?

- denně méně než 1 hodinu denně 1-3 hodiny denně více než 3 hodiny
 několikrát týdně 1x týdně

5. Zajímají se rodiče o to, co na internetu děláš?

- ano ne někdy

6. Poučil Tě někdo, jak se bezpečně pohybovat na internetu?

- rodiče učitel kamarád
 dosud nikdo někdo jiný (*uved' kdo*)

7. K čemu používáš internet nejčastěji? (*Můžeš zakřížkovat více možností*)

- chatuji
 komunikuji s lidmi přes komunikační programy (Skype, ICQ apod.)
 používám e-mail
 hraji on-line hry
 stahuji filmy, hudbu, hry
 píšu na diskusní fóra
 seznamuji se
 prohlížím různé www stránky
 hledám informace do školy
 využívám sociální sítě jako např. Facebook, Badoo, Lidé.cz, Libimseti.cz a další
 jiné (*uved'*).....

8. Máš mobilní telefon, pokud ano, jaký typ telefonu?

- ano, s fotoaparátem ano, bez fotoaparátu
- nemám mobilní telefon *(přejdi na otázku č. 11)*

9. Používáš mobilní telefon ve škole, pokud ano, jaké funkce obvykle využíváš?
(Můžeš zakřížkovat více možností)

- ano, posílám SMS ano, posílám MMS
- ano, telefonuji ano, pořizuji fotografie
- ano, pořizuji videonahrávky ano, pořizuji zvukové nahrávky
- nepoužívám mobilní telefon ve škole
- využívám jiné funkce *(uved' jaké)*

10. Poučil Tě někdo, jak bezpečně používat mobilní telefon?

- rodiče učitel kamarád
- dosud nikdo někdo jiný *(uved' kdo)*

11. Natáčel tě někdo mobilním telefonem bez Tvého svolení?

- ano ne

12. Zažil jsi situaci, kdy Ti někdo nadával, urážel Tě, zesměšňoval nebo ponižoval prostřednictvím SMS, MMS, e-mailu, v chatu nebo v diskuzi na internetu, pokud ano jakým způsobem k tomu došlo? *(Můžeš zakřížkovat více možností)*

- nezažil jsem žádnou z těchto situací *(přejdi na otázku č. 14)*
- obdržel jsem SMS, MMS
- obdržel jsem e-mail
- ano, došlo k tomu v diskuzi, chatu na internetu
- jiné *(uved')*

13. Komu jsi o těchto situacích (viz otázka č. 12) řekl?

- rodičům kamarádovi/kamarádce učitel
 někomu jiném (*uved' komu*) nikomu

14. Byl jsi svědkem toho, že by někdo některému z žáků ve škole nadával, urážel ho, zesměšňoval nebo ponižoval prostřednictvím SMS, MMS, e-mailu, v chatu nebo v diskusi na internetu, pokud ano jakým způsob k tomu došlo? (Můžeš zakřížkovat více možností)

- nezažil jsem žádnou z těchto situací (*přejdi na otázku č. 16*)
 ano, došlo k tomu prostřednictvím SMS, MMS
 ano, došlo k tomu prostřednictvím e-mailu
 ano, došlo k tomu v diskusi, chatu na internetu
 jiným způsobem (*uved'*).....

15. Komu jsi o těchto situacích (viz. otázka č. 14) řekl?

- rodičům kamarádovi/kamarádce učitel
 někomu jinému (*uved' komu*) nikomu

16. Natáčel(a) jsi někdy někoho mobilním telefonem bez jeho svolení, pokud ano, kdo ho jsi natáčel(a)? (Můžeš zakřížkovat více možností)

- dosud jsem nikoho nenatáčel(a)
 ano, natáčel(a) jsem kamaráda/kamarádku
 ano, natáčel(a) jsem rodiče
 ano, natáčel(a) jsem učitele
 ano, natáčel(a) jsem někoho jiného (*uved' koho*).....

17. Co jsi s nahrávkou udělal(a)? (*Můžeš zakřížkovat více možností*)

- ukázal(a) jsem ji kamarádům
- umístil(a) jsem nahrávku na internet
- nahrávku jsem vymazal(a)
- udělal(a) jsem s nahrávkou něco jiného (*uved' co*).....

Děkuji za tvůj čas, který jsi věnoval(a) vyplnění tohoto dotazníku.